

Григорук А. О., курсант 3-го курсу
психологічного факультету Інституту
кримінально-виконавчої служби
Науковий керівник: доцент кафедри
практичної психології Інституту
кримінально-виконавчої служби,
кандидат психологічних наук
Левенець А. Є.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Сучасна практика засвідчує, що тривалий час суспільство витрачало більше сили і ресурсів на боротьбу зі злочинністю, ніж на її попередження. Але на сучасному етапі розбудови України результати психолого-педагогічних, правових, медичних досліджень, державна статистика видів делінквентної поведінки підлітків переконують у тому, що на особливу увагу заслуговує питання організації саме попереджувальної роботи з дітьми, які перебувають у кризових життєвих обставинах та/або мають високий ризик появи відхилень у поведінці (М. Гінзбург, Т. Колесіна, К. Лебединська, Н. Максимова, В. Оржеховська, Р. Павелків, І. Павлов, О. Пилипенко, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Кожна наука різним чином пояснює причини делінквентної поведінки. В основному всі ці теорії можна розділити на психологічний та соціологічний підходи. Соціологічна теорія та практика пов'язують делінквентність із факторами соціального оточення молоді (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, У. Томас, Ф. Знанецкий, К. Шоу й Г. Маккей). Психологічні теорії ж відстоюють ту точку зору, що люди можуть бути правопорушниками через невміння або небажання пристосуватися до суспільства, нездатність розвивати адекватний самоконтроль або знайти вихід для гніву або фрустрації, дію несвідомих та інстинктивних спонукань і ослаблений контроль над ними з боку Супер-Его (Д. Абрахамсен, Ф. Александер, В. Бромберг, Б. Карпмен,

Х. Келеен, У. Уайт, З. Фейд, Г. Штауб). Деякі підлітки також вчиняють правопорушення в основному тому, що вони входять у делінквентну групу однолітків та ін.

Узагальнюючи існуючі теорії девіантності/делінквентності неповнолітніх, науковці виокремлюють такі причини та фактори, що на них впливають: проблеми сім'ї, аддиктивна поведінка, акцентуації характеру, викривленні уявлення та переконання, незадоволені потреби, неадекватний педагогічний вплив, низький інтелектуальний рівень, педагогічна занедбаність, вплив групи однолітків, особистісні проблеми, психофізіологічні порушення, вікові особливості.

Базуючись на теоретичних та експериментальних дослідженнях (Г. Валіцкас, П. Вівчар, В. Войтко, Ю. Гіппенрейтер, В. Єрмаков, Я. Коломинський, М. Неймарк, Г. Пономаренко, А. Реан, А. Селецький, С. Тарарухін та ін.), однією із суттєвих детермінант поведінкової девіації підлітків слід вважати порушення їх моральної саморегуляції поведінки та відповідних психологічних механізмів її забезпечення. Це явище означене такими проявами: недостатня обізнаність щодо моральних норм суспільства; зневажливе ставлення до вимог моралі та права; відсутність позитивних моральних ідеалів; сприйнятливність до аморальних явищ або оточення; неадекватна оцінка власних моральних якостей та якостей оточуючих людей; не засвоєність правових норм; не сформованість моральних переконань; деформація моральної мотивації; схематизм образу «Я» та його неадекватна модальність; втрачений або занижений позитивний образ свого «Я»; низька моральна самооцінка; недостатня самоповага; порушення довільності поведінки; інфантильна незріла поведінка та ін.

Проблематика девіантної поведінки неповнолітніх займає істотне місце у психологічній науці, однак проблема профілактики девіантної поведінки підлітків завдяки розвитку їх моральної саморегуляції залишається недостатньо розробленою у психолого-педагогічній науці, зокрема – теоретична розробка та практичне впровадження ефективної системи морального виховання підростаючого покоління, виявлення умов і чинників,

які забезпечують оптимальний процес морального розвитку особистості підлітка.

Дослідна робота здійснювалась у 2017 році водній з середніх загальноосвітніх шкіл м. Києва. У дослідженні брали участь учні 7–8 класів, хлопчики та дівчата у віці 13–14 років. Загальна кількість досліджуваних 34 учня.

За результатами першого констатувального експерименту була відібрана група підлітків з високими показниками делінквентної та агресивної поведінки (методика визначення схильності до поведінки, що відхиляється А. Н. Орел та опитувальник Басса-Дарки діагностики стану агресії) з незначним рівнем моральної саморегуляції (методика «Вибір» І. Д. Беха та опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової).

Розроблена програма тренінгових занять з формування моральної саморегуляції підлітків включала 3 блоки занять, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, власне на моральну саморегуляцію, розвиток правової самосвідомості. Психологічна програма була спрямована на інформування підлітків про моральні та правові норми та цінності, про моральну саморегуляцію; виявлення їхнього суб'єктивного прийняття моральної поведінки і моральної норми як основи вибору; вироблення в процесі спеціально створених умов умінь здійснювати вибір морально значущих вчинків у конфліктній ситуації. В ході експериментального дослідження біла доведена ефективність розробленої програми психологічного тренінгу.

Отримані експериментальні дані переконують у необхідності використання апробованої програми тренінгових занять зі становлення моральної саморегуляції поведінки підлітків психологами, вчителями, вихователями загальноосвітньої школи та позашкільних установ, працівниками соціальних служб у справах сім'ї та молоді, що сприятиме підняттю рівня моральності підростаючого покоління, а також попереджатиме здійснення ними асоціальних дій та вчинків.